

ท่องไปในปัญจาบ ภาคสนามอินเดียศึกษา (๒)

อภิรัฐ คำวัง

ท่ามกลางทุ่งข้าวสาลีที่กว้างใหญ่ไพศาล ชาวนาแต่ละครอบครัวต่างก็กำลังเก็บเกี่ยวรวงทองก่อนจะเข้าสู่ฤดูแล้งที่กำลังจะเวียนมาอีกวาระหนึ่ง ความร้อนในตอนเที่ยงไม่ได้อุปสรรคมากนัก พ่อแม่และลูกๆ รวมแรงกันลุยในท้องทุ่ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวชนบทในอินเดียตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน เมื่อมองทุ่งข้าวสาลีแล้วเห็นชีวิตและชุมชน สิ่งธรรมดาที่ได้กลายมาเป็นสิ่งที่น่าเรียนรู้ของนักศึกษาไทยในที่สุด

ทุ่งข้าวสาลีที่รอการเก็บเกี่ยว

สภาพชุมชนของชุมชนเกษตรกรรมอินเดีย

๒ – ๓ วันในช่วงกลางเดือนเมษายน ๒๕๕๓ เป็นเวลาภาคสนามในหมู่บ้าน ผมตะลอนไปทั่วหมู่บ้านเพื่อตระเวนเก็บข้อมูลอินเดียศึกษาจากเจ้าจรดเย็นโดยควมมอเตอร์ไซด์คันเก่งคู่กับเพื่อนชาวอินเดีย หลังจากที่ได้ตระเวนแถวๆ สุวรรณวิหาร (The Golden Temple) ในเมืองอมฤตซาร์ (Amritsar) เมื่อสัปดาห์ที่ผ่านมา

จันนันเก้ (Chananke) คือหมู่บ้านภาคสนาม เป็นชุมชนชาวซิกข์ในรัฐปัญจาบ (Punjab) อยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย ตัวหมู่บ้านอยู่ห่างจากสุวรรณวิหารเมืองอมฤตซาร์ศูนย์กลางของศาสนาซิกข์ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากชายแดนอินเดีย – ปากีสถานไม่เกิน ๑๐๐ กิโลเมตร ผมพักอาศัยอยู่กับครอบครัวของครูหนุ่มแจ๊คกี้ในจันนันเก้ และมีหนุ่มโกปีญาติพี่น้องคอยบิดมอเตอร์ไซด์พาผมไปในที่ต่างๆ ความเป็นสังคมนี้อาจช่วยทำให้เก็บข้อมูลได้มากในเวลาอันจำกัด คงเป็นไปได้ที่จะไปทำความรู้จักกับอีกพันกว่าครัวเรือนทั้งหมู่บ้าน

“ท่องเที่ยวในปัญจาบ ภาคสนามอินเดียศึกษา (๒)” หลักสูตรอินเดียศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยุทรานซิสเตอร์ก็ช่วยกล่อมอารมณ์ได้รึ่มไม่ได้เป็นอย่างดี เชื่อได้เลยว่าคนอินเดียกับเสียงเพลงนั้นเป็นของคู่กัน คนตรีของชาวปัญจาบหรือชาวซิกข์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหากได้ยินได้ฟังแล้วท่วงทำนองจะชักชวนให้โยกตัวตามจังหวะ ในชนบทถ้าเจียบเพราะไม่ได้ยินเสียงเพลงก็แสดงว่าเป็นเพราะไฟดับ เรื่องไฟดับกลายเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นความคุ้นชินในวิถีชนบทอินเดีย แต่พอไฟมาปั๊บหลายคนก็จะรีบเปิดเพลงฟังก่อนเลย

คุรุควารา – ศาสนสถานประจำในชุมชนชาวซิกข์

เด็กๆในหมู่บ้าน ชอบถ่ายรูปรักันมาก

ช่วงเข้าไปเยี่ยมชมโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง โรงเรียนแรกได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิแห่งหนึ่ง อาคารเรียนหลังเดียวชั้นเดียวอยู่กลางทุ่งข้าวสาลี เด็กนักเรียนประถมประมาณ ๓๐ คน มีครู ๒ คน สักส่วนกำลังพอดีตามสายตาของผม คุยกับครูได้เพียงนิดหน่อยก็ต้องอำลา เพราะครูต้องดูแลเด็กๆ จากโรงเรียนแรกไปโรงเรียนที่สอง เป็นโรงเรียนประถมของรัฐบาล ขนาดเล็กที่มีเด็กไม่เกินร้อย ทำให้ครูสามารถดูแลเด็กได้ทั่วถึง โรงเรียนสะอาดมากและเป็นระเบียบเรียบร้อย เด็กที่นี่ต้องได้เรียน ๓ ภาษาคือ ภาษาฮินดี (Hindi, हिन्दी) เป็นราชการของอินเดีย ภาษาปัญจาบ (Punjabi, ਪੰਜਾਬੀ) เป็นภาษาแม่ของชาวปัญจาบและเป็นภาษาราชการอีกภาษาหนึ่ง เป็นภาษาใช้หลักในรัฐปัญจาบ ส่วนอีกภาษาหนึ่งคือภาษาอังกฤษ โรงเรียนจะสอนเสริมให้เด็กนักเรียน เด็กนักเรียนจึงพอพูดภาษาอังกฤษได้

โรงเรียนของหนู

ครูที่ต้อนรับผมเป็นเพื่อนของครูแจ็กกี้ ทำให้ไม่ต้องอธิบายความกันมากนัก ข้อมูลที่อยาการู้จึงสอบถามได้ ทำให้ทราบว่าเด็กหลายคนไม่มาเรียนเพราะต้องออกไปช่วยครอบครัวทำงาน ซึ่งเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน แม้ว่าโรงเรียนจะเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เด็กก็ตาม ทำให้ประสิทธิภาพการเรียนของเด็กบางส่วนไม่เป็นไปตามเป้า แต่เด็กเก่งๆในหมู่บ้านหลายคนก็สามารถไปแข่งขันทักษะต่างๆกับเด็กในเมืองได้

ใกล้เที่ยงจึงกลับมาตั้งหลักที่บ้าน คุณแม่ทำโรตีสีร้อนๆ แกงและผัดผักให้สำหรับมือเที่ยง อันที่จริงมีคำถามมาว่าจะกินข้าวด้วยไหม ปกติครอบครัวจะมีโรตีสักกับแกงเป็นหลัก ไม่ค่อยกินข้าวกัน จึงตอบปฏิเสธไปเพื่อลดภาระการทำครัว คุณแม่ผัดผักได้อร่อยมาก เลยกินผัดมากกว่าแกง แกงดบท้ายด้วยชาร้อนๆและขนมปังกรอบอีกนิดหน่อย (ไม่อิ่มก็ให้รู้ไป) พออิ่มมากๆนั่งท่องดิงหนังตาก็หย่อน แต่อย่างไรก็ต้องลุยต่อตอนบ่าย

ออกจากบ้านอีกครั้งเมื่อตะวันตกครึระพอดี หนุ่มโกปีจัดแจงโพกผ้าให้ผมก่อน มาอยู่ในชุมชนชาวซิกข์ควรจะต้องโพกผ้าตามธรรมเนียม แปลงโฉมแล้วก็พอเข้าเค้าแบบชาวซิกข์อยู่เหมือนกัน แต่หน้าตายังไม่ผ่านแถมยังไม่มีหนวดเครา..อันนี้ช่วยไม่ได้แล้ว ข้อดีของการโพกผ้าอยู่ที่ว่าโพกแล้วไม่ต้องใส่หมวก กันร้อนได้ดีกว่าเสียดีก รูปทรงของผ้าโพกเป็นเงาบังแดด

ครอบครัวชาวนา พ่อแม่และลูกๆช่วยกันเกี่ยวข้าวสาลี

บ่ายๆไปลุยทุ่งข้าวสาลี หลายครอบครัวกำลังทยอยเก็บเกี่ยวกันอยู่พอดี แม้จะเหน็ดเหนื่อยกับการทำงานหนักท่ามกลางอากาศร้อนอบอ้าว แต่ทุกคนยังสามารถยิ้มต้อนรับคนแปลกหน้าผู้มาเยือนอย่างเป็นมิตร พวกเขาดีใจมากที่มีชาวต่างชาติสนใจเรื่องราวของชาวนา

ในชนบทรัฐปัญจาบมีการเกี่ยวข้าวสาลี ๒ วิธี คือ วิธีดั้งเดิมเป็นการเกี่ยวด้วยมือโดยใช้เคียว กับวิธีสมัยใหม่ใช้รถเกี่ยวข้าว สักส่วนเท่าที่สังเกตและพบเห็น พบว่าชาวนายังคงเกี่ยวด้วยมือมากทีเดียว ครอบครัวหนึ่งๆมักจะมีที่ดินสำหรับการเพาะปลูกไม่มากนัก สามารถใช้แรงงานภายในครอบครัวพ่อแม่ลูกรวมตัวกันได้ พบว่ามีเด็กโตหลายคนช่วยพ่อแม่ในไร่นา มองมิติหนึ่งก็ชื่นชมความเป็นครอบครัว สามารถพบเห็นคนทุก

“ท่องเที่ยวในปัญจาบ ภาคสนามอินเดียศึกษา (๒)” หลักสูตรอินเดียศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

รุ่นอยู่ในหมู่บ้าน ช่วยกันทำมาหากิน แต่มองในอีกมิติหนึ่ง สงสัยอยู่ในใจว่าเด็กโตเหล่านี้ไม่ไปโรงเรียนแล้วหรือ หรือเป็นอย่างที่ครูเล่าให้ฟัง

รถเกี่ยวข้าวสาลี เหมือนยักษ์ใหญ่กลางท้องทุ่ง

ข้าวสาลีเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอินเดีย ข้าวสาลีจะนำไปทำแป้งข้าวสาลีวัตถุดิบในการทำโรตีสีอาหารหลักของชาวอินเดีย ในชนบทจึงจะต้องปลูกข้าวสาลีเพื่อเก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน ส่วนฟางข้าวก็นำมาย่อยเป็นเศษเพื่อนำผสมกับมูลวัวและอื่นๆ เรียกว่า cow dung ภาษาฮินดีเรียกว่า गोबर (อ่านว่าโคบับ) ตากแดดเอาไว้ตามที่ต่างๆ นี่ก็เชื้อเพลิงอย่างดีประจำครัวเรือน ซึ่งเป็นงานของแม่บ้านที่ต้องคอยดูแล และนี่เป็นตัวอย่างการใช้สอยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่าทีเดียว

วิถีชีวิตชาวนา อีกมุมหนึ่งในหมู่บ้าน

มูลวัวเชื้อเพลิงประจำครัวเรือน

ระหว่างสำรวจเส้นทางรอบนอกหมู่บ้าน ได้ผ่านคลองชลประทานเส้นใหญ่ แต่ในตอนนี้อยู่ที่แห่งคอคอด คงต้องรอฤดูฝน คำบอกเล่ามีอยู่ว่าน้ำเต็มคลองถ้าฝนตกหนัก การลงพื้นที่ครั้งนี้ได้เห็นเพียงตัวคลองเท่านั้นเพราะมาในฤดูกาลเก็บเกี่ยว ต้องรอโอกาสหน้าจะได้ดูน้ำเต็มคลองกับการปลูกหวานในฤดูฝน

เมื่อยามเย็นใกล้เข้ามา จึงได้พากันกลับบ้านเพื่อพักผ่อน แน่นนอนแหยะว่าการฟังเพลงและนั่งคุยกันไปเจออะไรมาบ้างเป็นการพักผ่อนของพวกเราในตอนนี้อยู่ที่เสียงเพลงปัญญาประดิษฐ์ที่ห่มทั่วบ้าน มีคนเอาหนังสือพิมพ์รายวันมาให้ดู แต่อ่านภาษาปัญจาบไม่ออกเลย จึงได้แต่พลิกดูรูปเพียงอย่างเดียว ทันใดก็เห็นภาพงานสงกรานต์ของไทยเราลงข่าวในคอลัมน์ข่าวเอเชียด้วย เลยเอ่ยว่านี่มาอดทนเสียหน่อย

และแล้วไฟก็ดับอีกในตอนเย็น เหตุการณ์อย่างนี้ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งจนเป็นเรื่องปกติ แต่กลับไม่สร้างปัญหาหนักให้กับคนในบ้าน คงด้วยความเคยชินกรรมัง ไฟดับก็ดับไปไม่กระทบเรื่องในครัว มือเย็นอาจจะเริ่มช้าหน่อย ครูแจ๊คก็บอกว่านี่แหละบรรยากาศชนบทของอินเดียที่อยากจะสัมผัส

ก่อนจะมีดมิด ควรจะไปอาบน้ำชำระกายให้สดชื่นแล้วค่อยกินข้าว ห้องอาบน้ำและห้องสุขาแยกออกจากตัวบ้าน จัดเป็นสัดส่วน สุขลักษณะค่อนข้างเยี่ยม ห้องน้ำของบ้านทั่วไปเป็นส้วมซึม ส่วนห้องอาบน้ำไม่มีก๊อกน้ำให้หมุน แต่เป็นระบบน้ำโยกซึ่งสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ น้ำเย็นไหลแรงดี กว่าจะได้น้ำเต็มถึงก็ต้องออกแรงโยกพอสมควร อินเดียจัดระบบน้ำดีมาก ๆ ต่างจากระบบไฟฟ้า

พวกเราขึ้นไปกินมื้อเย็นกันบนศาลาฟ้าพร้อมดูดาวไปด้วย ยามราตรีเมื่อไฟดับทั่วทั้งบาง พลอยทำให้ได้เห็นแสงดาวระยิบระยับ ไม่มีแสงนีออนส่งแสงกลบรัศมีดวงดาวในยามราตรี พวกเราใช้เสื่อปูพื้นนั่งกินข้าว ผัด โรตีสและแกงถั่วด้วยความเอร็ดอร่อย ได้บรรยากาศชนบทอินเดียอย่างบอกใครเชียว ชั้นสองของบ้านเป็นศาลาฟ้า เอาไว้ตากมูลวัวเชื้อเพลิง ตากผ้า และเป็นที่นั่งนอนในยามราตรีของพวกผู้ชาย บ้านส่วนใหญ่ที่นี่ไม่สร้างหลังคาแต่ทำเป็นศาลาฟ้า ใครมีสตางค์น้อยก็จะต่อเติมกลายเป็นชั้นสองในที่สุด คิดดูแล้วกันว่าหากยืนอยู่บนศาลาฟ้าของบ้านหลังใดหลังหนึ่งก็จะสามารถมองเห็นบ้านใกล้ๆละแวกนี้นับสิบหลังทำอะไรกันบ้าง ความลับจึงยากที่จะปิดให้มิด เพราะบ้านเรือนอยู่ติดกันเพียงกำแพงอิฐกัน

ลมเย็นๆพัดมาเป็นระลอก จนแสงเทียนดับอยู่เรื่อยๆ หลังสามทุ่มแล้ว ไฟยังไม่มา พวกเรารวมกลุ่มที่ๆนั่งๆนอนๆคุยกันไปเรื่อยเปื่อย ผลัดกันเล่าเรื่องเมืองไทยบ้างเรื่องอินเดียบ้าง จนกระทั่งครูแจ๊คก็ถามผมว่าชนบทอินเดียเป็นอย่างไรบ้าง คำตอบที่ได้จากการสัมผัสวิถีชีวิตวิถีชุมชนในบางแง่มุมทำให้ผมตอบไปว่า ได้พบความเป็นชีวิตและความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ด้วยการปลูกพืชผักไว้บริโภคเองในครัวเรือน ด้วยการใช้สอยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า แม้ว่าความเจริญจะมีไม่มากนัก แต่ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ญาติพี่น้องช่วยเหลือพึ่งพากัน พ่อแม่ลูกช่วยกันทำงานในไร่นา มีอะไรกินอย่างนั้น สิ่งเหล่านี้ก็คือว่าเพียงพอแล้วกับคำตอบของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และชีวิตก็มีความสุขมิใช่หรือ

“ท่องเที่ยวไปปัญหา ภาคสนามอินเดียศึกษา (๒)” หลักสูตรอินเดียศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

พักอยู่ในหมู่บ้านเพียงไม่กี่วัน แต่เหมือนรู้จักกันเป็นปี หลายคนหวังว่าผมจะกลับไปเยี่ยมพวกเขาอีก ในฤดูกาลหน้า ทุกคนบอกว่าหมู่บ้านยินดีต้อนรับอยู่เสมอ และอย่าลืมพวกเขาที่อินเดียหลังจากกลับเมืองไทย มิตรภาพที่เกิดขึ้นแม้จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ แต่มีคุณค่าทางจิตใจอย่างมหาศาล

๑๑ มกราคม ๒๕๕๔

มหิดล ศาลายา

ขอขอบพระคุณ

รศ.ดร.โสภณา ศรีจำปา (ศูนย์ภารตศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล)

Dr.Amarjiva Lochan (University of Delhi)

เครือข่ายจาก Guru Nanak Dev University (Amritsar, Punjab)

ครอบครัว Mr.Jarmanjit Singh (Amritsar, Punjab)